

Nr 1.

Utlåtande i anledning av väckt motion om medgivande av rätt för Kungl. Maj:t att bevilja dispens från tillämpningen av gällande arbetarskyddslagstiftning.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 203, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Andersson* i *Dunker m. fl.* under hänvisning till rådande ekonomiska läge och nödvändigheten av att öka produktionen hemställt, »att riksdagen måtte medge Kungl. Maj:t rätt att bevilja dispens från tillämpningen av gällande arbetstidslagstiftning under ett år i den omfattning som må anses önskvärd och lämplig, samt att vederbörande utskott måtte uppgöra förslag till den författningstext som för detta ändamål blir erforderlig».

Beträffande de närmare skäl som åberopats till stöd för detta yrkande får utskottet hänvisa till motionen.

De huvudsakliga och generella arbetstidsbestämmelserna finnas i *lagen den 16 maj 1930 (nr 138) om arbetstidens begränsning*, den s. k. allmänna arbetstidslagen. Denna äger i princip tillämpning å rörelser och företag inom hela näringslivet, alltså icke blott å industrien utan även å handeln. Såsom ett allmänt undantag gäller dock, att lagen endast äger tillämpning, såvitt i rörelsen eller företaget i regel användas flera än fyra arbetare; de s. k. småföretagen äro sålunda uteslutna. Vidare finnas åtskilliga andra undantag. Sömliga av dessa ställa vissa näringsgrenar helt utanför allmänna arbetstidslagen, medan andra avse vissa former av arbete.

För vissa näringsgrenar ha genom särskilda lagar givits bestämmelser om arbetstiden. Dessa lagar, som samtliga föregåtts av liknande lagar i samma ämnen, äro:

Arbetstidslagen för detaljhandeln den 18 juli 1942 (nr 652), som med vissa undantag äger tillämpning å rörelse, som avser detaljhandel och i omedelbar anslutning därtill bedriven verksamhet eller som drives å rakstuga, frisersalong, fotografiateljé eller badinrättning;

Arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer den 23 maj 1947 (nr 216), som gäller till och med den 31 december 1950 och som med vissa undantag äger tillämpning å hotell-, restaurang- och kaféerörelse och i omedelbar anslutning till sådan rörelse utövad annan verksamhet, vilken ej bedrivs såsom självständigt företag;

Lantarbetstidslagen den 4 juni 1948 (nr 281), som med vissa undantag äger tillämpning å jordbruk jämte därtill hörande binärningar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, samt å trädgårdsskötsel, bedriven såsom själv-

ständigt företag, allt för såvitt i företaget till arbete för arbetsgivares räkning i regel användes minst en arbetare; och

Sjöarbetstidslagen den 26 augusti 1948 (nr 631), som med vissa undantag äger tillämpning beträffande arbete som å svenskt fartyg anställd person för fartygets räkning eller eljest på grund av förmans uppdrag utför ombord å fartyget eller annorstädes.

Bestämmelser om arbetstid återfinnas även i *lagen om arbetarskydd* den 29 juni 1912 (nr 206), *lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete* den 16 maj 1930 (nr 139), *förordningen angående yrkesmässig automobiltrafik m. m.* den 25 oktober 1940 (nr 910), *kungörelsen angående tjänstgöringstiden för personalen vid statens järnvägars tåg färjor med hjälpfartyg* den 14 november 1941 (nr 877) och *hembiträdeslagen* den 30 juni 1944 (nr 461). Även *arbetarskyddslagen* den 3 januari 1949 (nr 1), som träder i kraft den 1 juli 1949 och varigenom ovannämnda lag om arbetarskydd den 29 juni 1912 upphäves, innehåller bestämmelser om arbetstid.

Lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning innehåller beträffande ordinarie arbetstid den huvudregeln, att arbetsgivare ej må använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än 48 timmar i veckan. Arbetstiden kan inom denna ram något variera för olika veckodagar men får icke något dygn uppgå till mer än nio timmar.

Från huvudregeln gäller det undantaget för arbete, som bedrivs med regelbunden skiftindelning, att arbetet under olika dygn och veckor kan variera, blott icke den sammanlagda arbetstiden för tidrymd av högst tre veckor blir längre än att den motsvarar 48 timmar i veckan.

I särskilda fall äger arbetarskyddsstyrelsen medgiva, att arbetstiden varierar under olika perioder, med bibehållande av regeln om 48 timmars genomsnittlig arbetstid, eller att den ordinarie arbetstiden även i genomsnitt utsträcker över detta mått. Lagen innehåller här vissa närmare stadganden.

Vidare medgiver lagen, att arbete i viss omfattning får förekomma å s. k. övertid, d. v. s. arbetstid utöver den ordinarie. Här märkes först s. k. nödfallsarbete, varmed förstås arbete, som betingas av natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses. Annat, mera vanligt övertidsarbete kan vara antingen s. k. förberedelse- och avslutningsarbete eller s. k. allmänt övertidsarbete. I lagen givas närmare bestämmelser om under vilka förutsättningar övertidsarbete må äga rum utan arbetarskyddsstyrelsens medgivande och när denna äger medgiva övertidsarbete. Lagen stadgar icke någon skyldighet för arbetare att utföra övertidsarbete, utan detta beror på överenskommelse mellan parterna, och detsamma gäller ersättning för sådant arbete. Det är dock ålagt arbetsgivare att tillse, att icke arbetare genom användande till övertidsarbete utsättes för överansträngning eller ohälsa.

Dessutom har enligt lagen Konungen befogenhet att under särskilda förutsättningar medgiva undantag från densamma.

Arbetstidslagen för detaljhandeln, arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer, lantarbetstidslagen och sjöarbetstidslagen äro i stor utsträckning uppbyggda efter mönster av allmänna arbetstidslagen.

Frågan om medgivande av rätt för Kungl. Maj:t att meddela förordnande att vad i lag är stadgat om arbetstidens begränsning m. m. icke skall äga tillämpning aktualiserades under det sista kriget.

I lag om meddelande av förordnande att lantarbetstidslagen den 15 juni 1939 (nr 255) icke skall äga tillämpning den 10 maj 1940 (nr 309) stadgades sålunda, att vid krig eller krigsfara, vari riket befunne sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden Konungen ägde, i den omfattning det prövades nödigt, meddela förordnande, att lantarbetstidslagen den 15 juni 1939 icke skulle äga tillämpning. Lagen trädde i kraft den 11 maj 1940 och skulle gälla till och med den 31 oktober 1940.

I lag om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m. den 14 juni 1940 (nr 484) stadgades, att vid krig eller krigsfara, vari riket befunne sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden Konungen ägde, i den omfattning det prövades nödigt, meddela förordnande, att vad i bl. a. lagen om arbetarskydd, lagen om arbetstidens begränsning, lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete, sjöarbetstidslagen, lantarbetstidslagen och arbetstidslagen för detaljhandeln vore stadgat icke skulle äga tillämpning. Genom denna lag, som trädde i kraft den 15 juni 1940 och ursprungligen gällde till och med den 30 juni 1941, upphävdes nyssnämnda lag den 10 maj 1940. Ifrågavarande lag, som förlängdes successivt, utsträcktes att omfatta från och med den 1 november 1944 jämväl hembiträdeslagen och från och med den 1 januari 1945 även arbetstidslagen för hotell, restauranger och kaféer. Den ägde giltighet till och med den 30 juni 1946.

Förslag till lagen om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m. förelades 1940 års riksdag av Kungl. Maj:t genom proposition nr 256. Propositionen behandlades av andra lagutskottet. Vid remissen till lagrådet anförde föredragande departementschefen, statsrådet Möller, bl. a. följande:

Den anspänning av alla krafter, som nu erfordras för att vårt land skall kunna motstå den rådande kristidens påfrestningar, föranleder på en mängd områden förändringar av hittills gällande förhållanden. Av olika skäl — bl. a. behovet av ökad produktion inom vissa för samhället särskilt betydelsefulla näringsgrenar å ena sidan samt brist på arbetskraft på grund av gjorda inkallelser till militärtjänstgöring å den andra — är det nödvändigt, att de i produktionsverksamheten deltagande presterar arbete i en omfattning, som vida överstiger den i lugna tider vanliga. Att under längre perioder uppnå den önskade ökningen av arbetsprestationen genom en förlängning av arbetstiden utöver den normala torde knappast vara möjligt. Däremot kan det under en relativt kortvarig krissituation i många fall te sig som naturligt, om parterna på arbetsmarknaden överenskomma om en utsträckning av

arbetstiden. Det är då erforderligt, att åtgärder vidtagas, så att icke gällande lagstiftning lägger hinder i vägen härför. I den mån det är fallet, måste möjlighet beredas att helt eller delvis kunna sätta lagstiftningen ur tillämpning. Det kan givetvis därvid icke undgås, att de sociala förmåner av skilda slag i fråga om förkortad arbetstid, semesterledighet m. m., som till försäkrats arbetstagarna i vårt land, för tillfället i viss mån inskränkas. Jag vill emellertid betona, att de försämringar av ifrågavarande sociala förmåner, som sålunda kunna bli nödvändiga, i och för sig äro av ondo. En utväg sådan som den föreslagna bör därför få tillgripas endast då synnerligen starka intressen fordra det och äga bestånd allenast så länge tillgodoseendet av dessa intressen oundgängligen påkallar det.

I sitt över propositionen avgivna utlåtande nr 31, i vilket utskottet hemställde att riksdagen måtte bifalla propositionen, anförde utskottet bl. a.:

Den genom propositionen föreslagna lagen innefattar en tidsbegränsad fullmakt för Kungl. Maj:t att i ett svårartat krisläge försätta omfattande och betydelsefulla delar av den sociala lagstiftningen ur tillämpning. De författningar, om vilka här är fråga, hava under en lång följd av år steg för steg fått sin utformning och under denna tid vunnit uppskattning inom allt vidare kretsar av vårt folk. Då så är förhållandet, måste tydligen ett förslag om undantag från nämnda författningar kunna grundas på utomordentligt starka skäl. Sådana skäl föreligga i närvarande stund framför allt i det behov av produktionsökning och den brist på arbetskraft, som gjort sig gällande inom vissa särskilt samhällsviktiga näringsgrenar. Utskottet vill emellertid i detta sammanhang betona angelägenheten av att en mera väsentlig utsträckning av arbetstiden för de redan anställda icke sker i fall, då ett stegrat behov av arbetskraft utan avsevärd olägenhet kan tillgodoses genom nyanställning av personal.

Utskottets hemställan bifölls av riksdagen.

Utskottet. I förevarande motion hemställes under hänvisning till rådande ekonomiska läge och till behovet av en ökning av produktionen, att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att under en tid av ett år bevilja dispens från gällande arbetstidslagstiftning i den omfattning som må anses önskvärd och lämplig.

Såsom i motionen framhålles är den lagstadgade arbetstiden inom skilda arbetsområden en social vinning av mycket stor betydelse. Enligt utskottets mening måste därför de skäl, som skola föreligga för att det skall komma i fråga att — om också endast för en kortare tid — sätta gällande bestämmelser om arbetstidens reglering ur kraft, äga utomordentlig styrka. En regel i denna riktning måste uppbäras av en utbredd uppfattning om att behov därav verkligen föreligger. Finnes icke en sådan uppfattning, torde en lagstiftningsåtgärd av den art, som i motionen påyrkas, komma att bli verkningslös, då en förutsättning för en utsträckning av arbetstiden är att överenskommelse därom träffas mellan de berörda parterna. Den ifrågasatta lagstiftningsåtgärden innebär allenast att möjlighet öppnas att i vidsträcktare omfattning än vad gällande lag medgiver låta dylik överenskommelse vinna tillämpning.

Av den ovan lämnade redogörelsen framgår, att under tiden den 15 juni

1940—den 30 juni 1946 Kungl. Maj:t på grund av särskild lag, lagen den 14 juni 1940 om undantag från gällande bestämmelser rörande arbetstidens reglering m. m., ägde rätt att förordna, att vad i bl. a. gällande arbetstidslagstiftning stadgades icke skulle äga tillämpning. Vid tillkomsten av denna fullmaktslag framhölls, att medgivande för Kungl. Maj:t att försätta betydelsefulla delar av den sociala lagstiftningen ur tillämpning måste grundas på synnerligen starka skäl. Sådana ansågos under då rådande, av kriget föranledda utomordentliga förhållanden föreligga med hänsyn till bl. a. behovet av att produktionen inom vissa för samhället särskilt betydelsefulla näringsgrenar ökades trots den brist på arbetskraft, som förorsakades av gjorda inkallelser till militärtjänstgöring.

Även om det med hänsyn till dagens ekonomiska läge är av den största vikt att också nu uppnå en ökning av produktionen, särskilt den som har avseende å exportmarknaden, föreligger dock bl. a. den väsentliga skillnaden mot de förhållanden, som rådde under krigsåren, att icke nu en betydande del av den manliga arbetskraften undandrages produktionen för att fullgöra annan militärtjänstgöring än sådan som avser normal utbildning under fredstid. Ej heller torde för närvarande finnas en så utbredd uppfattning om behovet av den i motionen yrkade lagstiftningsåtgärden, att en sådan, om den genomfördes, skulle leda till en utsträckning av arbetstiden.

Vid nu angivna förhållanden kunna enligt utskottets mening för närvarande tillräckligt starka skäl icke anses förefinnas till stöd för genomförandet av en sådan fullmaktslag, som i motionen åsyftas. Därest utvecklingen av läget på arbetsmarknaden skulle bli sådan, att ett ökat utnyttjande av arbetskraften framstår som oavvisligt, utgår utskottet från att Kungl. Maj:t vid övervägandet av de åtgärder, som då kunna anses erforderliga, till prövning upptager även spörsmålet om genomförandet av en fullmaktslag, som vidgar möjligheterna att medgiva utsträckning av arbetstiden.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 16 februari 1949.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Norman, Holmbäck, Forslund, Wistrand, Hallagård, Hermansson, Nils Elowsson och Uhlén;

från andra kammaren: herrar Hellbacken, Holm, fru Johansson i Norrköping, herrar Stjärne*, Lundberg, Carlsson i Bakeröd, Wiklund i Stockholm och fru Ewerlöf.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.